

Г. Сейдулла , А.К. Мынбаева *, А. Стасюк

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПСИХОЛОГТЫҢ ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ: ДИАГНОСТИКА МЕН АРТ-ӘДІСТЕРДІҢ БАЙЛАНЫСЫ

Оқушылардың психикалық денсаулығын сақтау – білім беру жүйесінде мектеп пен университеттегі психолог қызметінің маңызды міндеттерінің бірі. ЮНЕСКО халықаралық ұйымы 2022 жылы БҰҰ-ның Тұрақты даму, оның ішінде, оқушылардың денсаулығы мен әл-ауқатын сақтау мақсаттарын іске асыратын «Денсаулық пен әл-ауқат мүддесі үшін білім беру саласындағы стратегияны» жариялады. Психологиялық алдын алу жұмысы білім беру саласындағы психологтың, педагог-психологтың қызмет түрі ретінде, психикалық денсаулықты сақтауға, нығайтуға және дамытуға бағытталған. Болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлауда профилактикалық құзыреттілікті дамытуға баса назар аудару маңызды, себебі бұл оқушылар мен студенттердің психогигиенасында білім берумен қатар диагностика және копинг-стратегияны, эмоцияларды, өзін-өзі реттеудегі арт-технологияларымен тығыз байланысты. Мақаланың теориялық бөлімінде болашақ педагог-психологтың профилактикалық құзыреттілігін арттырудағы профилактиканың бастапқы, екінші, үшінші бағыттарындағы арт-әдістері талданған. Шығармашылық пен өнер әдістері эмоциялар мен көңіл-күйді реттеуге мүмкіндік береді. Сондықтан зерттеудің практикалық бөлігі психология университеттерінің студенттері арасында депрессиялық күйге бейімділік, өзін-өзі бағалау және шығармашылық арасындағы байланысты зерттейді. Зерттеуге депрессиялық күй, өзін-өзі бағалау және шығармашылық деңгейін бағалаудан өткен 50 студент қатысты. Нәтижелер депрессияға бейімділік пен шығармашылықтың көрсеткіштері арасындағы теріс корреляцияны, сондай-ақ, депрессияға бейімділік пен өзін-өзі бағалау арасындағы депрессияның эмоционалды және когнитивті әл-ауқатқа зиянды әсерін растайды. Өзін-өзі бағалауды арттыру депрессияның студенттердің шығармашылығына теріс әсерін азайтуға көмектесетіні анықталды.

Түйін сөздер: психологтың профилактикалық құзыреттілігі, педагог-психолог, депрессияға бейімділік, психикалық денсаулық, өзін-өзі бағалау, креативтілік.

G. Seidulla, A. Mynbayeva *, A. Stasuk

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz

Preventive Competence of Educational Psychologist: the Connection with Diagnostics and Art Methods

Maintaining the mental health of students is an important task of the education system and the work of a psychologist at school and university. In 2022, the UNESCO International Organization published the “Strategy for Education for Health and Well-being”, which implements the UN Sustainable Development Goals, including the preservation of the health and well-being of students. Psychoprophylaxis, as a type of activity of an educational psychologist or educational psychologist, is aimed at preserving, strengthening and developing mental health. Therefore, it is important in the professional training of future psychological educators to focus on the development of preventive competence, which is associated with the diagnosis and training of coping strategies, art technologies for self-regulation of emotions, and psychophysiology of schoolchildren and students. In the theoretical part of the article, the preventive competence of the future teacher-psychologist, educational psychologist is designed, the directions of primary, secondary, and tertiary prevention by art methods are analyzed. Creativity and art techniques allow you to regulate your emotions and mood. Therefore, the practical part of the study examines the relationship between the tendency to depression, self-esteem and creativity among university psychology students. The study involved 50 students who were assessed for depression, self-esteem, and creativity. The results indicate a negative correlation between indicators of depression and creativity, as well as between depression and self-esteem, confirming the detrimental effects of depression on emotional and

cognitive well-being. It has been found that improving self-esteem can help reduce the negative impact of depression on students' creative abilities.

Keywords: preventive competence of a psychologist, educational psychologist, propensity to depression, mental health, self-esteem, creativity.

Г. Сейдулла, А.К. Мынбаева*, А. Стасюк

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz

Профилактическая компетентность психолога образования: связь с диагностикой и арт-методами

Сохранение психического здоровья учащихся – важная задача системы образования и деятельности психолога в школе и вузе. Международной организацией ЮНЕСКО в 2022 году опубликована «Стратегия в области образования в интересах здоровья и благополучия», которая реализует цели устойчивого развития ООН, в том числе по сохранению здоровья и благополучия учащихся. Психопрофилактика как вид деятельности психолога образования, педагога-психолога, направлена на сохранение, укрепление и развитие психического здоровья. Поэтому важно в профессиональной подготовке будущих педагогов-психологов акцентировать внимание на развитии профилактической компетенции, которая связана с диагностикой и обучением копинг-стратегиям, арт-технологиям саморегуляции эмоций, психогигиены школьников и студентов.

В теоретической части статьи спроектирована профилактическая компетентность будущего педагога-психолога, психолога образования, проанализированы направления первичной, вторичной, третичной профилактики арт-методами. Творческие способности и арт-методы позволяют регулировать свои эмоции и настроение. Поэтому в практической части исследования изучается связь между склонностью к депрессивному состоянию, самооценкой и креативностью среди студентов университетов-психологов. В исследовании приняли участие 50 студентов, которые прошли оценку уровня депрессивного состояния, самооценки и креативности. Результаты указывают на отрицательную корреляцию между показателями склонностью к депрессивному состоянию и креативностью, а также между склонностью к депрессии и самооценкой, подтверждая пагубное влияние депрессии на эмоциональное и когнитивное благополучие. Было обнаружено, что повышение самооценки может помочь снизить негативное влияние депрессии на творческие способности студентов.

Ключевые слова: профилактическая компетентность психолога, педагог-психолог, склонность к депрессии, психическое здоровье, самооценка, креативность

Кіріспе

2022 жылы ЮНЕСКО «Денсаулық пен әл-ауқат мүддесі үшін білім беру саласындағы стратегияны» жариялады (ЮНЕСКО, 2022), ол БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарын жүзеге асырады. Құжатта күтілетін нәтижелері: (1) білім алушылар мектептегі денсаулық сақтау жүйелерінен тұрақты қолдау алады, ол оқушылардың физикалық және психикалық денсаулығы мен әл-ауқатына ықпал етеді; (2) білім алушылар АИТВ, өмірлік дағдылар, отбасылар мен құқықтарды қамтитын сапалы гендерлік түрлендіретін CSE алады; (3) білім алушыларға зорлық-зомбылық, қорлау, стигма және кемсітушіліктің барлық түрлерінен бос, қауіпсіз инклюзивті оқу ортасы болады.

Стратегияны іске асыру және күтілетін нәтижелерге қол жеткізу білім берудегі психологтарының, педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін дамыту негізінде жүзеге асады.

Зерттеудің мақсаты – білім беру психологтарының, педагог-психологтардың психологиялық күйзелісті болдырмауда диагностикалық әдістер мен креативті әдістерді қолдануы бойынша профилактикалық құзыреттілігін дамытуды ғылыми-практикалық негіздеу.

Зерттеу дизайны

Мақаланың теориялық бөлімінде біз педагог-психологтың, білім беру психологының «профилактикалық құзыреттілігі» ұғымының анықтамасын тұжырымдаймыз; бастапқы, екінші және үшінші профилактиканың ерекшеліктерін ашамыз. Заманауи зерттеулерді талдау негізінде жоғары оқу орындарында стресстің алдын-алу, сондай-ақ, жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының алдын-алу технологиясы ретінде өзін-өзі дамыту қарым-қатынасын үйрететіні анықталды. Сондықтан зерттеудің практикалық бөлімінде студенттердің психикалық стресске

немесе депрессияға бейімділігі, өзін-өзі бағалауы және креативтілік деңгейіне диагностика жасалды. Диагностика психологтың профилактикалық іс-әрекетінің бірінші кезеңіне айналады, ал диагностикалық құзыреттілік профилактикалық қызметпен байланысты. Болашақта біз балалар психологының профилактикалық құзыретіне осы технологияларды игеруді қоса отырып, педагог-психологтар мен білім беру саласындағы психологтарының профилактикалық қызметі үшін арт-технологияларды әзірлеуді жоспарлап отырмыз. Тиісінше, баланың психикалық денсаулығын сақтау үшін креативті болашақ психолог профилактикалық қызметінде арт-әдістер мен арт-технологияларды белсенді қолдануы қажет.

Әдебиетке шолу

Профилактикалық қызмет және құзыреттілік

Педагог-психологтың, білім беру психологының қызметінде психодиагностика, кеңес беру, түзету, психопрофилактика және ағарту бағыттарын қамтиды. Шын мәнінде, іс-әрекеттің аталған бағыттары құзыреттерді жобалауға мүмкіндік береді: психодиагностикалық, консультациялық, психокоррекциялық, профилактикалық.

Психогигиена мен профилактикалық психологиямен психопрофилактиканы тығыз байланысты қарастырамыз. (Харитонов Т.Г., 2012). И.В. Дубровина (2004) психопрофилактиканы мектепке дейінгі және мектептегі балалық шақтың барлық кезеңдерінде балалардың психологиялық денсаулығын сақтауға, нығайтуға және дамытуға бағытталған балалар психологының арнайы қызметі»деп анықтайды. С.Савенков, Н.Коваль және А.Тарасова (2022) психологиялық профилактиканы «психикалық денсаулық пен психологиялық әл-ауқатты сақтауға және нығайтуға ықпал ететін жағдай жасауға бағытталған іс-шара немесе іс-шаралар кешені арқылы жүзеге асырылатын психологиялық қызмет түрі» деп түсінеді. С.А.Беличева (2012) профилактикалық қызметтің әкімшілік-жазалау шараларынан медициналық-психологиялық, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-құқықтық көмек және тәуекел тобындағы балалар мен олардың отбасыларын қолдау тұжырымдамасына көшу туралы айтады.

Психолог/педагог-психолог интегративті тұлғалық сапасы ретіндегі «профилактикалық

құзыреттілік» ұғымына, оның психопрофилактика мен диагностика білімі негізінде, жеке тұлғаның психикалық денсаулығын сақтау бойынша профилактикалық қызмет технологияларын қолдану дағдылары негізінде бастапқы, екінші немесе үшінші профилактикалық қызметті жүргізу қабілетіне анықтама береміз. И.Дубровина(2004) американдық әдебиеттерді талдай отырып, психологтың бастапқы, екінші және үшінші профилактикалық қызметінің мазмұны мен мәнін сипаттады. Бірінші профилактикада -психолог мінез-құлық, эмоционалды, оқу бұзылыстары бар балалармен өзара қарым-қатынас барысында, барлық балалардың психикалық денсаулығы мен ресурстарына қамқорлық жасайды (10 оқушының 10-ы).

Екінші профилактика – психолог «тәуекел тобындағы» балалармен жұмыс істейді, яғни балалардың мінез-құлқы мен оқуындағы қиындықтарды ерте кезеңде анықтайды (10 баланың 3-і). Екінші деңгей ата-аналармен, мұғалімдермен және балалардың өздерімен әлеуметтік және эмоционалды басқарылмайынша қиындықтарды жеңу үшін жұмыс істеуді қамтиды.

Үшінші профилактика-психологтың мінез-құлық және академиялық проблемалары бар балалармен жұмысы, баланың ауыр проблемалары мен қиындықтарын түзету (шамамен 10 баланың 1-і).

Т.Г.Харитонов (2012) психопрофилактика бағдарламалары мен әдістерінің түрлерін, мақсат қою компоненттерін, уақытша бағдарлауды, адресатты, профилактикалық пәнін, мазмұны мен мәнін, бірінші, екінші және үшінші профилактиканың көрнекі моделін құрды.

Тарихи экскурсия жүргізе отырып, зерттеушілер ерекше назарды басында психопрофилактикада баланың жеке, мінез-құлық және психикалық дамуындағы қолайсыздықтың алдын алу әрекеті ретінде түсінуге назар аударады. Содан кейін психологтың балаларды дамыту жөніндегі арнайы іс-әрекеті ретінде қарастырыла бастады. Т.Харитонованың пікірінше, қазір психологиялық қызметтегі баланың барлық кезеңдеріндегі қолайсыздықтың алдын алу және баланың психикалық денсаулығын нығайтуды қарастырады.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде білім беру психологының немесе педагог-психологтың профилактикалық қызметінің әртүрлі бағыттары зерттелген. Литвиненко О.В. (2008) балалар мен жастардың компьютерлік ойынға тәуелділігінің психопрофилактикасы бойынша, балалардың, жасөспірімдердің,

жастардың психикалық денсаулығының қауіп факторларын төмендетуге және қорғауға бағытталған алдын алу бағдарламаларын әзірлеудің әлеуметтік-қоғамдық, әлеуметтік-экологиялық және жеке деңгейлерімен байланысты ұсыныстар әзірледі. Григорьева А. А. (2021) экзистенциалды тәсіл негізінде жасөспірімдердің аутоагрессивті мінез-құлқының психопрофилактикасы тұжырымдамасын, сондай-ақ, профилактиканың құрылымдық-функционалдық моделін ұсынды. О.И.Одарушенко психопрофилактика, психогигиена және оңалту үшін балалардың эмоционалдық әл-ауқатын бағалау әдістемесін жасады. Д.Б.Бутаковтың (2006) жасөспірім ортасындағы девиантты мінез-құлықтың психопрофилактикасы технологиясы ретінде өзіндік қатынасты қалыптастыру туралы зерттеуі ерекше назар аударуға тұрарлық.

Яғни, баланың жеке басының хабардарлығы мен өзін-өзі бағалауы психопрофилактика технологиясының элементі бола алады. Сондықтан біз мақаланың практикалық бөлігінде жеке тұлғаның өзін-өзі бағалау диагностикасын да қарастырамыз. М.В.Коврованың (2002) жұмысы университет студенттеріндегі коммуникативті стресстің психопрофилактикасы мәселесі зерттеледі және студенттердегі стресстің психопрофилактикасы бағдарламасы жасалды. Біздің зерттеуімізде біз депрессияға бейімділік деңгейін, студенттердің өзін – өзі бағалауы мен креативтілігін-болашақ білім беру психологтарын қарастырамыз. Психологтың жеке басының креативтілігі өзін-өзі релаксациялаудың, эмоцияларды басқарудың, стресстік немесе депрессиялық күйден шығудың шығармашылық әдістерін қолдануға, сондай-ақ психопрофилактиканың арт-әдістерін жасауға мүмкіндік береді.

Қазақстандық ғалымдар педагогтар мен психологтар арт-әдістерді (техникалар мен технологияларды) балалармен, жасөспірімдермен жұмыста профилактикалық құрал ретінде белсенді түрде қарастырады, шығармашылық қызметтің тиімді жақтарын, өз сезімдерін шығармашылық объектісіне ауыстыру ретінде проекцияларды көрсетеді. Абдуллаева П. (2015) арт-педагогиканы оқушылардың суицидтік көріністерінің алдын алу құралы ретінде қарастырды, Мадалиева З.М. (2016) девиантты мінез-құлықтың алдын алу әдістері және т. б.

Т.Харитоновна (2012) атап өткендей, психопрофилактикалық қызмет диагностикалық және түзету әрекеттерімен, білім беру психологының немесе педагог-психологтың ағартушылық жү-

мысымен тығыз байланысты және интеграцияланады.

Педагог-психолог пен білім беру психологының қызметінде профилактикалық іс-әрекетінің мазмұны бірнеше бағытты қамтиды. Мысалы, И.Дубровина жұмыс мазмұнының келесі бағыттарын анықтайды:

1) Баланың дамуының әрбір кезеңін ескере отырып, әртүрлі жастағы балаларға арналған дамытушылық бағдарламаларды жасау және іске асыру. Балаларды дамыту бағдарламалары мектептің, білім беру ұйымдарының оқу және тәрбие жұмысында, мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен бірге ата-аналарды, отбасыларымен бірге отырып іске асырылады. Балалардың қабілеттері мен дарындылығын ашу үшін оқушыларға әр түрлі әрекеттерді (мысалы, ақыл – ой – тілдік және математикалық қабілеттер, музыкалық қабілеттер, цифрлық интеллект; физикалық, соның ішінде би-моторлы) бағдарламалау және мүмкіндік беруі маңызды;

2) Болашақта бейімделу мен дамудың қиындықтарына, баланың жеке және әлеуметтік дамуындағы ауытқуларға әкелетін балалардың психологиялық ерекшеліктерін анықтау. Атап айтқанда, балалардың өз-өзін тастау мен қоғамға жат мінез-құлықтың алдын алу шараларын әзірлеу. Ол үшін балалардың дамуының ішкі және сыртқы ынталандыруларын ескеретін, сондай-ақ сыныптастарымен, мұғалімдерімен, көршілерімен оң қарым-қатынас жасауға жағдай жасауға ықпал ететін бағдарлама әзірленуде.

3) Әрбір жас кезеңінде баланың қалыпты психикалық дамуы үшін ұйымдағы және қоршаған ортадағы жағдайларды бақылау.

Оқу жүктемесінің проблемаларын зерделеу, оң оқу мотивациясына, мектеп оқушыларының өзін-өзі бағалауына жағдай жасау, туындайтын мәселелер бойынша пән мұғалімдерімен және балалармен жұмыс жасау;

4) Балалардың ересек өмірге өтуіне байланысты мүмкін бола алатын асқынулардың алдын алу, мектептегі дезадаптацияның түрлерін және олардың бастауыш мектеп жасында, бастауыш мектептен орта мектепке көшу кезеңінде, жасөспірімдік, жас жеткіншектердің алдын алу шараларын білу;

5) Балаларды, жасөспірімдерді және жоғары сынып оқушыларын өмір мен іс-әрекеттің барлық салаларын түсінуге, балалардың жеке және дара ерекшеліктеріне, кәсіп арқылы өзін-өзі жүзеге асыру қабілеттеріне қарай мамандық таңдауға дайындаудағы психологтың қызметі;

6) Білім беру ұйымдарында балалар үшін қолайлы психологиялық ахуалдың алдын алу және жасау. Мектепте, білім беру ұйымдарында жайлы психологиялық климат құру мұғалімдер мен оқушылар, мұғалімдер мен әкімшілік, әкімшілік және оқушылар арасындағы адами тұрғыда қатынастармен, сондай-ақ қоршаған ортаның жайлылығымен, ғимараттың сәулетімен, еңбек және демалыс аймақтарымен және т.б. байланысты көптеген компоненттерді қамтиды;

7) Мектептегі мұғалімдер мен балалардың ата-аналары арасындағы қолайлы қарым-қатынасқа қамқорлық жасау және құру, сонымен қатар олардың арасында қолайлы және жақсы қарым-қатынастарды құру және жүзеге асыру қажеттілігі мен мүмкіндіктері туралы түсінуге ықпал ету.

Ұйымның профилактикалық іс-әрекетінде психолог И.Рощенко бойынша ұйым қызметкерлерінің жұмысына қолайлы жағдай жасау сұрақтары, еңбек пен демалыстың бейімді режимдерін әзірлеу, қызметкерлерді психологиялық тұрғыда оқыту, қызметкерлердің физикалық, психикалық, әлеуметтік денсаулығына қамқорлық жасау туралы хабардарлығын арттыру, кәсіби күйіп қалу, күйзеліс, мазасыздық және психологиялық тұрақтылық белгілерінің мониторингі, қарым-қатынастардағы жанжал мәселелері, жүйе ұйымның адами ресурстарын сақтау және сақтау жүйесі жатады. Сондай-ақ, қызметкерлердің ұйымнан кетуін болдырмау үшін мансаптық даму мен өсу мәселелері бойынша іс-әрекетке профилактикалық сұрақтарды қосуға болады.

Әрі қарай, депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік ұғымдарының анықтамаларын қарастырамыз.

Депрессия, өзін – өзі бағалау және креативтілік – мұның бәрі терең зерттелген, бірақ олардың өзара әрекеттесуіне байланысты зерттеулер аз. Депрессия-бұл жай ғана қайғыру сезімі емес; оған үнемі теріс ойлау, мотивацияның төмен болуы және шектеулі ойлау икемділігі кіреді (Бэк, Стер, Браун, 1996). Депрессия-бұл тек көңіл күйдің төмен болуы емес. Бұл көбінесе үнемі жағымсыз ойлармен, құлдыраумен және жанама ойлармен жүреді деуге болады (Бэк, Стер, Браун, 1996). Мұндай белгілер креативтілік идеяларын жүзеге асыру үшін қажет болғанымен, еркін және ашық ойлауды шектеуі мүмкін (Рунко & Джаегер, 2012). Фуси және оның әріптестері (2021) егде жастағы адамдарда депрессияның жоғарылауы, адамның өзіндік ерекшелігін тө-

мендететінін және бірегей идеялардың пайда болуына жол бермейтінін анықтады. Сол сияқты, Сильвия, Бетти және Нусбаум (2013) депрессия ол шапшаң сөйлеу кезінде жаңа жауаптар шығаруға кедергі келтіретінін көрсетті. Неврологиялық дәлелдер бұл тұжырымдарды қолдайды: ауыр депрессиялық бұзылыс көбінесе, креативтілікке әсер етеді, а ол ойлау үшін маңызды ми аймағы болып табылатын префронтальды қыртыстағы белсенділікті төмендетеді (Пу және т.б., 2015).

Өзін-өзі бағалау-бұл әлеуметтік психологияда кеңінен танылған ұғым және күнделікті өмірде маңызды рөл атқарады. Бұл Өзіндік Тұжырымдаманың бағалау аспектісіне қатысты-адамдар өздерінің құндылығының бар болуын немесе оның жоқтығын қалай бағалайтынына байланысты болып келеді (Леари & Баумейстер, 2000). Негізінде, өзін – өзі бағалау- бұл адамның өз қабілеттерін, әрекеттерін және жалпы өзін-өзі жалпы бағалайтын көрсеткіш. Өзін-өзі бағалау оңтайлы деңгейден ауытқып кетсе, бұл мансапта да, жеке өмірде де қиындықтарға әкелуі мүмкін. Әр адамның шынайы және мінсіз бейнесі бар. Ең дұрысы, бұл идеялар сәйкес келуі керек, бірақ егер олай болмаса, өзін-өзі бағалай алмауы, өз алдында мақсатқа жетуге кедергі келтіруі мүмкін. Олардың күшті және әлсіз жақтарын нақты түсіну, теңдестірілген тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде мақсаттарға жетуге, тұлғааралық қарым-қатынас пен мансаптық өсуге ықпал етеді. Кернис және т.б. (1995) атап өткеніндей, өзін-өзі бағалаудың эмоционалды қарқындылығы әртүрлі болуы мүмкін, өйткені адамның өзін-өзі бейнелеуінің әртүрлі аспектілері қабылдау немесе қабылдамау сезімдерін күшейтуі немесе әлсіретуі мүмкін. Бранденнің (1994) пікірінше, өзін-өзі бағалауы жоғары адамдар психологиялық тұрғыдан сау және бақытты болады. Бір ғасырға жуық уақыт бойы өзін-өзі бағалау клиникалық психологияда, даму психологиясында, тұлға психологиясында және әлеуметтік психологияда орталық ұғым болып қала берді және оның психологиялық қызметке әсері кеңінен зерттелді (Гриниер, Кернис & Уазшул, 1995).

Креативтілік – латынның «жасау» деген сөзінен шыққан бұл жаңа идеяларды қалыптастыру, түпнұсқа шешімдерді әзірлеу және жалпы қабылданған ойлау үлгілерінен алшақтау болу. Баккарани (2005) креативтілікті, мәселелерді шешудің жолдарын табудың және өзін-өзі көрсетудің жаңа тәсілдерін табу мүмкіндігі ретінде

анықтайды. Тар мағынада креативтілік әр түрлі ойлауды қамтиды – Дж. Гилфорд (1950). Кең мағынада креативтілік тәжірибеге жаңа нәрсе енгізу сияқты креативтілік интеллектуалды қабілеттерді қамтиды (Баррон, 1963), мәселелерді шешуде немесе тіпті тұжырымдауда өзіндік идеяларды қалыптастыру (Баррон мен Уоллах, 1969), сондай-ақ сәйкессіздіктерді тану және жетіспейтін элементтер туралы гипотеза жасау (Торранс, 1974). Сонымен қатар, креативтілік стереотиптік ойлау үлгілерінен бас тартуды қамтиды. Креативтілік өнер, әдебиет немесе музыка сияқты өнер салаларымен шектелмейтінін ескеру маңызды; ол сондай-ақ бизнесте, өндірісте, технологияда, медицинада, басқаруда, білім беруде және қорғаныста маңызды рөл атқарады.

Зерттеу әдістері

Пилоттық зерттеуге әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің 50 психолог-студенті қатысты. Зерттеуге 17 мен 21 жас аралығындағы 31 ер адам мен 19 әйел адам қатысты ($M = 18,4$, $SD = 1,2$). Бізге ыңғайлы болу үшін, іріктеу стратегиясын қолдандық. Бұл әдіс біздің нәтижелеріміздің жалпылау дәрежесін шектесе де, депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік арасындағы байланыс туралы пайдалы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Барлық қатысушылар ақпараттандырылған келісім берді және олардың жауаптары жасырын және құпия болып қалатынына сенімді болды. Зерттеу университеттің ғылыми зерттеулер этикасы кеңесінің мақұлдауына ие болды.

Біз деректерді онлайн сауалнама арқылы жинадық, оны толтыруға шамамен 30 минут уақыт кетті. Депрессия белгілерін анықтау үшін Бек-П депрессия сауалнамасы қолданылды (BDI-II; Бек, Стив және Браун, 1996). Өзін-өзі бағалауды анықтау үшін, біз өзін-өзі бағалау деңгейін анықтау тестін қолдандық (Ковалев, 1991), ол

әдетте жергілікті зерттеулерде қолданылады. 32 тармақтан тұратын бұл құрал алдыңғы жергілікті зерттеулерде адамдардың өз құзыреттілігі мен өзін-өзі бағалауын қалай бағалайтынын көру үшін қолданылған. Креативтілікті дамыту үшін біз дивергентті сезім тестін қолдандық – 50 тармақтан тұратын тест.

Біз талдауды депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік көрсеткіштерінің қалай бөлінгенін көрсету үшін сипаттамалық статистиканы қолдандық. Содан кейін біз осы айнымалылар арасындағы жұптық байланыстарды тексеру үшін Пирсонның корреляция коэффициенттерін қолдандық. Біздің кейбір деректеріміз қалыпты үлестірімге сәйкес келмегендіктен, біз креативтілік пен өзін-өзі бағалауды минималды, орташа және ауыр депрессиямен салыстыру үшін Краскел-Уоллис h тестін қолдандық. Кейінен барып депрессия мен өзін-өзі бағалау, креативтілік көрсеткіштерін бірге болжай алатынын анықтау үшін бірнеше регрессия үлгісін жасадық. Барлық талдаулар SPSS 27 көмегімен жүргізілді.

Нәтижелері

Біздің талдауымыз студенттердің депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік деңгейін бағалаудан басталды. 1-кестеде көрсетілгендей, депрессия бойынша орташа балл 0-ден 45-ке дейінгі шкала бойынша 18,6 ($SD = 10,3$) болды. Студенттердің шамамен 42% – ы орташа және ауыр депрессиядан зардап шегеді, 12 студент (24%) орташа ауырлықтағы депрессия және 9 (18%) ауыр депрессияға байқалды. Бұл студенттер сонымен қатар креативтіліктің төмен болуымен ($m = 43,1$, $SD = 10,5$) және өзін-өзі бағалаумен ($M = 59,7$, $SD = 13,8$) ерекшеленді, бұл депрессияның жоғары деңгейі креативтілік белсенділікпен мен өзін-өзі бағалаудың төмендеуімен байланысты екенін көрсетеді.

1-кесте – Депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік көрсеткіштерінің сипаттамалық статистикасы

Өлшем	Орташа мән	SD	Ауқым
Депрессия баллы	18.6	10.3	0 – 45
Өзін-өзі бағалау баллы	59.7	13.8	33 – 90
Креативтілік баллы	43.1	10.5	20 – 70

Содан кейін біз Пирсонның корреляция коэффициенттерін қолдана отырып, осы айнымалылардың бір-бірімен қалай байланысатынын зерттедік. 2-кестеде келтірілген нәтижелер депрессия мен өзін-өзі бағалау ($r = -0,71$, $p < 0,001$), сондай-ақ депрессия мен креативтілік ($r = -0,65$, $p < 0,001$) арасындағы күшті және теріс корреляцияны анықтады.

Керісінше, өзін-өзі бағалау мен креативтілік, оң корреляцияға ие болды ($r = 0,58$, $p < 0,001$). Қарапайым тілмен айтқанда, депрессия күшейген сайын өзін-өзі бағалау да, креативтілік те төмендеді; сонымен бірге өзін-өзі бағалауы жоғары студенттер креативтілікпен айналысуға бейім екені байқалды.

2-кесте – Депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік арасындағы корреляция матрицасы

Айнамалылар	Депрессия	Өзін-өзі бағалауы	Креативтілік
Депрессия	1.00	-0.71**	-0.65**
Өзін-өзі бағалауы	-0.71**	1.00	0.58**
Креативтілік	-0.65**	0.58**	1.00

Ескерту: ** $p < 0.001$.

Осы қатынастарды одан әрі зерттеу үшін біз Краскел-Уоллис H тестін депрессияның үш тобындағы креативтілік пен өзін-өзі бағалау көрсеткіштерін салыстыру үшін қолдандық: минималды, орташа және ауыр. Тест креативтілікте маңызды айырмашылықтарды көрсетті ($\sigma^2(2) = 18,23$, $p < 0,001$) және өзін-өзі бағалауда да ($\sigma^2(2) = 22,67$, $p < 0,001$). 3-кестеде ауыр депрессияға ұшыраған студенттердің ми-

нималды немесе орташа депрессияға ұшыраған студенттермен салыстырғанда креативтілік пен өзін-өзі бағалаудың орташа көрсеткіштері айтарлықтай төмен екендігі көрсетілген. Мысалы, креативтіліктің орташа көрсеткіші ең төменгі даму деңгейі бар топтағы 55,0-ден жоғары даму деңгейіндегі топта 33,0-ге дейін төмендеді, ал өзін-өзі бағалау көрсеткіштері 72,0-ден 47,0-ге дейін төмендеді.

3-кесте – Депрессия деңгейлері, өзін-өзі бағалау және креативтілікті бағалауды Kruskal-Wallis H тесті арқылы топ бойынша салыстыру

Топ	Креативтілік баллы (Орташа)	Өзін-өзі бағалау баллы (Орташа)
Минималды Депрессия	55.0	72.0
Орташа Депрессия	46.0	61.0
Ауыр Депрессия	33.0	47.0

Ақырында, біз депрессия мен өзін-өзі бағалаумен бірге креативтілік көрсеткіштерін болжай алатынын анықтау үшін бірнеше регрессиялық талдау жасадық. Регрессиялық модель (4-кестені қараңыз) маңызды болып шықты ($F(2, 47) = 23,12$, $p < 0,001$) және креативтілік дисперсияның 45% түсіндірді ($R^2 = 0,45$).

Мұнда депрессия теріс әсер етті ($\beta = -0,57$, $p < 0,001$), ал өзін-өзі бағалау креативтілікке оң әсер етті ($\beta = 0,36$, $p < 0,01$). Бұл депрессияның жоғары дәрежесі креативтіліктің төмендеуімен байланысты екенін білдіреді, Өзін-өзі бағалауды арттыру бұл әсерді бейтараптандыруға көмектеседі.

4-кесте – Креативтілікті болжауға арналған регрессиялық талдау бойынша қорытынды

Predictor	β	SE	t	p
Депрессия	-0.57	0.12	-4.75	< 0.001
Өзін-өзі бағалауы	0.36	0.10	3.44	< 0.01

Талқылау

Бұл зерттеу нәтижелері, жоғарғы оқу орынындағы студенттер арасындағы депрессия, өзін-өзі бағалаудың және креативтілік тығыз байланысты екенін анық көрсетеді. Олар жағымсыз көңіл-күй мен жанама ойлау, креативті ойлауға айтарлықтай кедергі келтіруі мүмкін деген идеяны қолдайды. Зерттеулер көрсеткендей, депрессияға ұшыраған адамдар көбінесе өзін-өзі сынайтын және үмітсіз ойларға берілетіні, бұл креативтілікке қажетті көкжиекті тарылтуы мүмкін (Wouters et al., 2013). Біздің зерттеуімізде анықталған депрессия мен креативтілік арасындағы күшті теріс байланыс депрессияның жаңа идеялар ағынын әлсіретуі мүмкін екенін көрсететін бұрынғы зерттеулерді растайды (Negovan & Bagana, 2011).

Біз сондай-ақ өзін-өзі бағалау креативтіліктің күшті көрсеткіші екенін анықтадық. Студенттер өздеріне сенімдірек болып, өз қабілеттеріне сенген кезде, тәжірибе жасауға, тәуекелге баруға және икемді ойлауға дайын болады – ал ол нағыз креативтілікке қажетті маңызды қасиеттер (Ким мен Чон, 2013). Бұл позитивті эмоциялардың «broaden-and-build» теориясымен жақсы үйлеседі, ол өзіне деген сенімділікті арттырады және депрессияның кейбір жағымсыз әсерлеріне қарсы тұруға көмектеседі. Шын мәнінде, біздің регрессиялық модель депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтіліктегі айырмашылықтардың жартысына жуығын түсіндіретінін көрсетті. Бұл нәтиже психикалық денсаулықты жақсартудың кез келген стратегиясы бір уақытта депрессияға да, өзін-өзі бағалауды арттыруға да бағытталуы керек екенін анық білдіреді (Сакеллари және басқалар., 2018).

Көркем араласулар, яғни өнерге қолданылатын әдістер өте жақсы сәйкес келетін сияқты. Олар эмоцияларды басқаруға және құзыреттілікпен өзін-өзі көрсету сезімін дамытуға көмектесетін құрылымдық креативтілікке байланысты жолды ұсынады. Өнер жобасында жұмыс істеу студенттерге депрессиямен бірге жүретін өзіне деген сенімсіздікті жеңуге мүмкіндік береді,

ал бірлескен өнер сабақтары өзін-өзі бағалауды арттыратын оң, кері байланысты қамтамасыз ете алады (Бломдал, 2018). Негізінде, өнерге негізделген тәсілдер психикалық денсаулық жұмысының эмоционалды, психикалық және әлеуметтік аспектілерін біріктіреді. Олар студенттердің жағымсыз сезімдері көлеңкеде қалуы мүмкін ішкі ойларын білдіруге және қайта ойластыруға алып келсе, сонымен бірге депрессияға байланысты болған көмкерілген креативті энергияны оятуға шақырады.

Профилактикалық тұрғыдан алғанда, біздің нәтижелеріміз білім берудегі психолог студенттерің психикалық денсаулығын бағалау кезінде, әртүрлі әдістерді қолдануы керек екенін көрсетеді. Депрессия белгілерін анықтап қана қоймай, өзін-өзі бағалау мен креативтілік белсенділікті бағалау маңызды. Креативтілікті бар күйінде сақтауға немесе ынталандыруға бағытталған ерте араласулар, студенттерді қорғауға көмектеседі, өйткені креативтілік белсенділік автономия мен шеберлік сезімін сақтай алады – өзін-өзі анықтау теориясының негізгі идеялары болып табылады. Зерттеуге қатысушылардың санының аздығы (N=50) және ыңғайлы үлгіні пайдаланған кезде нәтижелер барлық студенттерге қолданылмауы мүмкін. Мысалы, адамдардағы креативтілік өзін-өзі бағалауды арттырады деп ғана емес, табиғи түрде жоғары өзін-өзі жоғары бағалауы айналып келгенде депрессияның төмен деңгейіне бейім болуы әбден мүмкін десе.

Студенттердің эмоционалды жағдайларды өзін-өзі басқару әдістерін арт-әдістер, арт-техниктер мен технологиялардың көмегімен дамыту студенттердің психикалық денсаулығын сақтаудың алдын алу шараларын жүзеге асырады. Сондықтан профилактикалық құзыреттілікке арт-әдістерді, арт-техникалар мен технологияларды меңгеруді қосу керек.

Қорытынды

Профилактикалық құзыреттілікке профилактикалық іс-әрекеттің білімі, дағдылары мен ептілігі, сондай-ақ осы іс-әрекетке, психология-

ға, баланың жеке басына құндылық қатынасы болып табылады. Көбінесе білім беру жүйесінде сурет салуға, қағаздан, пластилиннен, саздан және т.б. қолөнер түрінде көркем шығармашылық өнімді жасауға байланысты арт-әдістер қолданылады. Біз үйлесімді дыбыстардың баланың денсаулығын жақсартуға және нығайтуға, релаксация жағдайына әсерін зерттей отырып, музыканы, микстарды жасауға байланысты арт-әдістерді одан әрі зерттеуді жоспарлап отырмыз. Музыканы пайдалану адамның эмоционалды фонын реттеуге мүмкіндік береді, музыкалық аспапты меңгеру балалардың, жасөспірімдердің, жастардың интеллектуалды және эмоционалды көріністеріне жаңа мүмкіндіктер ашады.

Бұл зерттеу депрессия, өзін-өзі бағалау және креативтілік студенттердің психикалық денсаулығы мен дамуына айтарлықтай әсер ететін динамикалық жүйе ретінде бірге жұмыс істейтінін көрсетеді. Біздің талдауымыз депрессия мен өзін-өзі бағалау мен креативтілік арасындағы күшті теріс байланысты анықтады, ал өзін-өзі бағалау мен креативтілік оң байланысты. Депрессияны, өзін-өзі бағалауды және креативтілікті бір уақытта өлшейтін және оларды өнерге негізделген мақсатты араласулармен біріктіретін құралдарды пайдалана отырып, біз ауыр психо-

логиялық бұзылулардың алдын аламыз. Бейнелеу өнері, музыка немесе драматургия болсын, көркемдік әдістер студенттерге эмоцияларын білдіруге, дағдыларын дамытуға және қоғамнан оң кері байланыс алуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл жағымсыз ойлардың қатал циклін бұзуға көмектеседі және өзін-өзі тануға ықпал етеді. Біздің зерттеудің шағын үлгі өлшемі мен көлденең қимасының құрылымы қатаң себеп-салдарлық байланыстарды шектесе де, нәтижелер кешенді тәсіл идеясын анық қолдайды. Педагог-психологтар, мектеп әкімшілігі мен саясаткерлер психикалық денсаулықты үнемі тексеріп отыруды және арт-негізделген құрылымдық бағдарламаларды кең стратегияның бөлігі ретінде қарастыруы керек. Бұл ЮНЕСКО-ның эмоционалды әл-ауқатқа да, оқудағы табысқа да ықпал ететін инклюзивті білім беру ортасын құру мақсатына сәйкес келеді.

ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым Комитетінің 2024-2026 ж.ж. «Қазақстандық және әлемдік білім берудегі психодиагностиканың даму тарихы: кросс-мәдени талдау және валидтеу алгоритмін жасау» атты №АР23488243 гранттық жобасының аясында жарияланды.

Әдебиеттер

1. Baccarani, U., et al. (2005). Long-term results. *Elsevier*, 37(6), 2592-2594.
2. Baron, J. (2005). *Rationality and intelligence*. Cambridge University Press.
3. Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44.
4. Beck, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. (1996). *Beck Depression Inventory-II (BDI-II)* [Database record]. APA PsycTests.
5. Branden, N. (1994). *The six pillars of self-esteem*. Bantam Books.
6. Burns, R. B. (1986). The development of «self-concept» and of education: Trans. from Eng. M/: Progress.
7. Eysenck, H. J. (1995). *Genius. The natural history of creativity*. Cambridge University Press.
8. Fusi, S. (2015). Why neurons mix: High dimensionality for higher cognition. *Current Opinion in Neurobiology*, 37, 66-74.
9. Goida, N. G., Zhdanova, N. P., Napreenko, O. K., & Dombrovskaya, V. V. (2002). Psychiatric care in Ukraine in 2001 and prospects of its development. *Visn. Psychoneurology*, 10(2), 9-12.
10. Greenier, K. D., Kernis, M. H., & Washull, S. B. (1995). Not all high (or low) self-esteem people are the same: Theory and research on stability of self-esteem. In *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 51-71). Springer US.
11. Guilford, D. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444.
12. Kovrova, M. V. (2002). The study of communicative stress among students in the context of the learning process in higher education: Abstract. *Kostroma State University*.
13. Leary, M. R. (2003). Commentary on self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis (1995). *Psychological Inquiry*, 14(3-4), 270-274.
14. Murray, C., & Lopez, A. (1996). *Global burden of disease: A comprehensive assessment of mortality and disability from diseases, injuries, and risk factors in 1990 and projected to 2020* (Global Burden of Disease and Injury Series). Harvard School of Public Health.
15. Nusbaum, E. C., Silvia, P. J., & Beaty, R. E. (2014). Ready, set, create: What instructing people to “be creative” reveals about the meaning and mechanisms of divergent thinking. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 8(4), 423.
16. Podkorytov, V. S. (2003). The problem of depression in general somatic practice. *Arch. Psychiatr*, 9(1), 69-71.
17. Pu, J., et al. (2015). Proceedings of the National Academy of Sciences, 112(2), 548-553.
18. Rogers, K. (1998). *Towards the theory of creativity: A look at psychotherapy*. The formation of man. Moscow.

19. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92-96.
20. Torrance, E. P. (1966). *Torrance tests of creative thinking. Educational and Psychological Measurement*.
21. UNESCO. (2022). *Strategy on education for health and well-being*. UNESCO.
22. Wallach, E. E., & Thomas, A. J. Jr. (1983). Ejaculatory dysfunction. *Fertility and Sterility*, 39(4), 445-454.
23. World Health Organization. (2012). Depression. *Newsletter no. 369*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs369/ru/> (Accessed: 12.01.13)
24. Абдуллаева, П. Т. (2015). Профилактика суицидальных проявлений среди молодежи методами арт-педагогтики. Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 53(2), 11-15.
25. Беличева, С. А. (2012). Превентивная психология в подготовке социальных педагогов и психосоциальных работников.
26. Бутаков, Д. Б. (2006). Формирование самоотношения как технология психопрофилактики девиантного поведения в безнадзорной подростковой среде: автореф. дисс.... канд. психол. наук. Дисс.... канд. психол. наук. Казань.
27. Григорьева, А. А. (2021). Концепция психопрофилактики аутоагрессивного поведения подростков. Экзистенциально-аналитический аспект (Докторская диссертация, Санкт-Петербургский государственный университет).
28. Дубровина, И. В. (2004). *Практическая психология образования* (4-е изд.). Питер.
29. Ковалев, С. В. (1991). Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры: книга для учителя. Просвещение.
30. Коврова, М. В. (2002). Исследование коммуникативного стресса у студентов в условиях процесса обучения в высшей школе. Докторская диссертация, Костромской государственный университет).
31. Косенкова, Н. Н., & Мешкова, Н. В. (2020). Самооценка и виды креативности у подростков: связь и предикторы. Вестник Московского университета. Серия 14. Психология, (2), 45-61.
32. Литвиненко, О. В. (2008). Психологические детерминанты компьютерной игровой зависимости и особенности ее психопрофилактики (Докторская диссертация, Всероссийский центр экстренной и радиационной медицины им. АМ Никитина МЧС России).
33. Мадалиева, З. (2015). Возможности применения арт-терапии в работе с подростками. Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 54(3), 51-55.
34. Одарушенко, О. И. (2015). Методика оценки эмоционального благополучия в интересах психогигиены, психопрофилактики и психологической реабилитации. (Докторская диссертация, Московский государственный областной социально-гуманитарный институт).
35. Савинков, С. Н., Коваль, Н. А., & Тарасова, А. А. (2022). Психология служебной деятельности.
36. Садвакасова, З. М. (2016). Психолого-педагогические основы превентивных мер девиантного поведения. Вестник КазНУ. Серия педагогические науки, 41(1), 77-83.
37. Харитонов, Т. Г. (2012). Онтология, специфика и особенности организации психопрофилактики в деятельности практического психолога (Докторская диссертация, Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет).
38. Холодная, М. А. (2002). Психология интеллекта. Парадоксы исследования.

References

- Abdullaeva, P. T. (2015). Profilaktika suicidal'nyh projavlenij sredi molodezhi metodami art-pedagogiki [Prevention of suicidal behavior among young people using art pedagogy methods]. Vestnik KazNU. Serija psihologii i sociologii [Bulletin of KazNU. Psychology and Sociology Series], 53(2), 11-15. (in Russian)
- Baccarani, U., et al. (2005). Long-term results. *Elsevier*, 37(6), 2592-2594.
- Baron, J. (2005). *Rationality and intelligence*. Cambridge University Press.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44.
- Becke, A. T., Steer, R. A., & Brown, G. (1996). *Beck Depression Inventory-II (BDI-II)* [Database record]. APA PsycTests.
- Belicheva, S. A. (2012). Preventivnaja psihologija v podgotovke social'nyh pedagogov i psihosocial'nyh rabotnikov [Preventive psychology in the training of social educators and psychosocial workers]. (in Russian)
- Branden, N. (1994). *The six pillars of self-esteem*. Bantam Books.
- Burns, R. B. (1986). The development of «self-concept» and of education: Trans. from Eng. M/: Progress.
- Butakov, D. B. (2006). Formirovanie samootnoshenija kak tehnologija psihoprofilaktikideviantnogo povedenija v beznadzornoj podrostkovoju srede: avtoref. diss.... kand. psihol. nauk. [Formation of self-attitude as a technology for the psychoprophylaxis of deviant behavior in a neglected adolescent environment: Abstract of the candidate dissertation in psychology]. Kazan'. (in Russian)
- Dubrovina, I. V. (2004). Prakticheskaja psihologija obrazovanija (4-e izd.) [Practical psychology of education (4th ed.)]. Piter. (in Russian)
- Eysenck, H. J. (1995). *Genius. The natural history of creativity*. Cambridge University Press.
- Fusi, S. (2015). Why neurons mix: High dimensionality for higher cognition. *Current Opinion in Neurobiology*, 37, 66-74.
- Goida, N. G., Zhdanova, N. P., Napreenko, O. K., & Dombrovskaya, V. V. (2002). Psychiatric care in Ukraine in 2001 and prospects of its development. *Visn. Psychoneurology*, 10(2), 9-12.
- Greenier, K. D., Kernis, M. H., & Waschull, S. B. (1995). Not all high (or low) self-esteem people are the same: Theory and research on stability of self-esteem. In *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 51-71). Springer US.

- Grigor'eva, A. A. (2021). *Koncepcija psihoprofilaktiki autoagressivnogo povedenija podrostkov. Jekzistencial'no-analiticheskij aspekt* [The concept of psychoprophylaxis of auto-aggressive behavior in adolescents: Existential-analytic aspect] (Doctoral dissertation, St. Petersburg State University). (in Russian)
- Guilford, D. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444.
- Haritonova, T. G. (2012). *Ontologija, specifika i osobennosti organizacii psihoprofilaktiki v dejatel'nosti prakticheskogo psihologa* [Ontology, specifics, and features of organizing psychoprophylaxis in the work of a practical psychologist] (Doctoral dissertation, Nizhny Novgorod State Architecture and Construction University). (in Russian)
- Holodnaja, M. A. (2002). *Psihologija intellekta. Paradoksy issledovanija* [Psychology of intelligence: Paradoxes of research]. (in Russian)
- Kosenkova, N. N., & Meshkova, N. V. (2020). Samoocenka i vidy kreativnosti u podrostkov: svjaz' i prediktory [Self-esteem and types of creativity in adolescents: Connection and predictors]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 14. Psihologija* [Bulletin of Moscow University. Series 14. Psychology], (2), 45-61. (in Russian)
- Kovalev, S. V. (1991). *Podgotovka starsheklassnikov k semejnoy zhizni: testy, oprosniki, rolevye igry: kniga dlja uchitelja* [Preparation of high school students for family life: Tests, questionnaires, role-playing games: A book for teachers]. Prosveshhenie. (in Russian)
- Kovrova, M. V. (2002). *Issledovanie kommunikativnogo stressa u studentov v uslovijah processa obuchenija v vysshej shkole* [Study of communicative stress among students in the conditions of higher education] (Doctoral dissertation, Kostroma State University). (in Russian)
- Kovrova, M. V. (2002). The study of communicative stress among students in the context of the learning process in higher education: Abstract. *Kostroma State University*.
- Leary, M. R. (2003). Commentary on self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis (1995). *Psychological Inquiry*, 14(3-4), 270-274.
- Litvinenko, O. V. (2008). *Psihologicheskie determinanty komp'yuternoj igrovoj zavisimosti i osobennosti ee psihoprofilaktiki* [Psychological determinants of computer gaming addiction and its psychoprophylaxis] (Doctoral dissertation, All-Russian Center for Emergency and Radiation Medicine named after AM Nikiforov of the Ministry of Emergency Situations of Russia). (in Russian)
- Madalieva, Z. (2015). *Vozmozhnosti primeneniya art-terapii v rabote s podrostkami* [Possibilities of using art therapy in working with adolescents]. *Vestnik KazNU. Serija psihologii i sociologii* [Bulletin of KazNU. Psychology and Sociology Series], 54(3), 51-55. (in Russian)
- Murray, C., & Lopez, A. (1996). *Global burden of disease: A comprehensive assessment of mortality and disability from diseases, injuries, and risk factors in 1990 and projected to 2020* (Global Burden of Disease and Injury Series). Harvard School of Public Health.
- Nusbaum, E. C., Silvia, P. J., & Beaty, R. E. (2014). Ready, set, create: What instructing people to "be creative" reveals about the meaning and mechanisms of divergent thinking. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 8(4), 423.
- Odarushechenko, O. I. (2015). *Metodika ocenki jemocional'nogo blagopoluchija v interesah psihogigieny, psihoprofilaktiki i psihologicheskoj rehabilitacii* [Methodology for assessing emotional well-being in the interests of psychohygiene, psychoprophylaxis, and psychological rehabilitation] (Doctoral dissertation, Moscow State Regional Social-Humanitarian Institute). (in Russian)
- Podkorytov, V. S. (2003). The problem of depression in general somatic practice. *Arch. Psychiatr*, 9(1), 69-71.
- Pu, J., et al. (2015). Proceedings of the National Academy of Sciences, 112(2), 548-553.
- Rogers, K. (1998). *Towards the theory of creativity: A look at psychotherapy*. The formation of man. Moscow.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92-96.
- Sadvakasova, Z. M. (2016). *Psihologo-pedagogicheskie osnovy preventivnyh mer deviatnogo povedenija* [Psychological and pedagogical foundations of preventive measures for deviant behavior]. *Vestnik KazNU. Serija pedagogicheskie nauki* [Bulletin of KazNU. Pedagogical Sciences Series], 41(1), 77-83. (in Russian)
- Savinkov, S. N., Koval', N. A., & Tarasova, A. A. (2022). *Psihologija sluzhebnoj dejatel'nosti* [Psychology of professional activity]. (in Russian)
- Torrance, E. P. (1966). *Torrance tests of creative thinking. Educational and Psychological Measurement*. UNESCO. (2022). *Strategy on education for health and well-being*. UNESCO.
- Wallach, E. E., & Thomas, A. J. Jr. (1983). Ejaculatory dysfunction. *Fertility and Sterility*, 39(4), 445-454.
- World Health Organization. (2012). Depression. *Newsletter no. 369*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs369/ru/> (Accessed: 12.01.13)

Авторлар туралы мәлімет:

Сейдулла Гульнар – PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: gulbaur@mail.ru)

Мынбаева Айгерим Казыевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz)

Стасюк Анар Андреевна – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «7М03125 – Психология» білім беру бағдарламасы бойынша 2-курс магистранты (Алматы, Қазақстан, e-mail: anar.stasyuk.99@mail.ru)

Сведения об авторах:

Сейдулла Гульнара – докторант PhD, КазНУ имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: gulbaur@mail.ru)

Мынбаева Айгерим Казыевна – доктор педагогических наук, профессор, КазНУ имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz)

Стасюк Анар Андреевна – магистрант 2 курса ОП 7М03125 – Психология, КазНУ им.аль-Фараби (г.Алматы, Казахстан, e-mail: anar.stasyuk.99@mail.ru)

Information about authors:

Seidulla Gulnara – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulbaur@mail.ru)

Mynbayeva Aigerim – doctor of pedagogical sciences, professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz)

Stassyuk Anar – 2nd-year master's student in the educational program 7M03125 – Psychology at Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: anar.stasyuk.99@mail.ru)

Келін түсті 05.01.2025

Қабылданды 01.03.2025